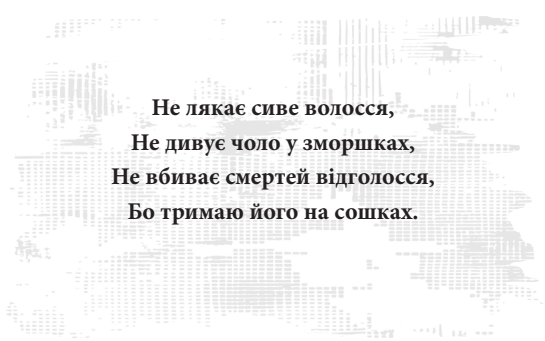

Не лякає сиве волосся,
Не дивує чоло у зморшках,
Не вбиває смертей відголосся,
Бо тримаю його на сошках.

ВСТУП

Якого кольору твій одяг?
Червона підшва твоїх підборів
Спідниця блакитна
Рожева хустинка
Шубка біла
Жовта торбинка...
Закрила шафу...
Життя поклала до светрів векселем,
вдягнула берці кольору хакі,
червоне серце прикрила пікселем.
Тепер, то все зайве.
Тепер я навчилася:
засинати без тебе
прокидатись без ласки
спати в шкарпетках
бушлат не знімати
казати «кохаю»
в екран телефона
ночами не спати
місити окопи
стріляти вбивати...
І тихо вмирати.
Не всі звідти зможуть до шаф повернутись,
навіть, якщо у блакитній спідниці
рожевій хустинці
і шубці білій...

У цій книжці багато «я» і, можливо, для когось багато суму, але насправді вона про кохання до життя. Просто, коли життя переходить в інші умови, воно формально продовжується, але повністю міняє форму та зміст. Хтось дуже легко до цього пристосовується, хтось не приймає цього ніколи. Кни-

га про сам процес переходу. Чи зможу я пройти цей шлях, залишившись собою? Можливо, стану іншою, але знову щасливою; можливо, втрачу все і всіх, але отримаю ідентичність; можливо, зрозумію природу світу та суть Всесвіту, але не стану від цього віруючою; а можливо, просто розіб'юся, так і не зрозумівши, навіщо.

Любила життя, кохала чоловіка, обожнювала дітей та рідних, цінувала досягнення своєї праці, пишалася пройденим шляхом та вірила в людей. Що матиму на фініші? Що залишу у світі? Шлях важливіший за ціль. Питання лише в тому: «Ким я буду після?».

ШЛЯХ ДО ОДНООКИХ

Вже часто душать сльози.
Закриваю очі... та геть їду на самоту.
Вже часто біль у крові.
Вмикаю посмішку... про сильне я жартую.
Вже змила тебе зі шкіри.
Я ж сильна... у футболці сплю.
Вже вірю в надію.
Хоча... скоріше є надія, що вірю та їду.

Сива я, у шкіряних штанах, на «моцику», їду десь по не-популярних дорогах Європи та світу. Саме так я бачила свою недалеку старість, навіть почала вчити англійську задля цього. Але, як показав досвід, або мрії мають термін придатності, або їх замінюють прості бажання.

Жити, залишаючи щось хороше, а не просто не роблячи чогось поганого. Жити, розуміючи, що в кінці — смерть, а не жити, боячись померти. Це не про безсмертя, не про фантастичні історії мати чарівну пігулку, а про два стани цього слова: залишитися живим та дозволити собі жити. Точно не мрія про безсмертя повела мою дорогу напрямом, де кожен день — це подарунок долі або вдала лотерея. Цей поворот зробила я, свідомо та наполегливо, усвідомлюючи наслідки. Єдине, чого я не чекала, що цей поворот — це не просто відрізок життя, а обрив,

який можна проскочити лише на великій швидкості, зробивши багато, але цього завжди буде недостатньо, залишивши своє здоров'я та трішки здорового глузду. Що, можливо, не буде можливості повернутися на основну трасу свого життя, на якій сива жінка їде на мотоциклі між горами.

З одного боку мій шлях до війська був дуже швидким, а з іншого — достатньо складним. 24 лютого коханий поголився і сказав:

- Я йду, — куди, пояснювати не треба було.
- Я теж, — це рішення я вже давно прийняла.
- Кохана...
- Все буде добре.

Удвох пішли шукати, де записують до ТрО. Усю дорогу він вмовляв мене не робити цього. Я намагалася не сперечатися, просто мовчати. Коли вже записували дані, він наполягав ще сильніше, я посунулася, і таке буває. Кажуть, усе, що відбувається, — на краще. Можливо. Зараз я точно рада, що не пішла тоді разом з ним в один підрозділ. Він би не дав мені робити те, що я хочу та можу, постійно оберігав і, думаю, що ми навіть почали б сваритися.

Свою енергію я направила на волонтерський рух. Волонтерський центр, купа класних людей робили круті об'єми та важливі речі. Постійний потік змучених хлопців, без елементарних засобів захисту та організації життя, обійми для кожного, трішки уваги та посмішок.

Найкращою вдячністю були не квіти, морозиво, копчена риба з Донця чи сувеніри з «передку», а те, що вони заходили просто привітатися, перекинутися парою слів та отримати тепло. Десь, через пару років війни, спіймала себе на думці, що дуже мало хто пише просто так, зазвичай тільки коли щось від мене треба, а тоді було просто так, кожен день.

Десь через місяць зрозуміла, що не можу без торкань свого коханого. Я звикла засинати та прокидатися у сплетінні наших тіл, з його подихом у моє волосся, з поцілунками, які були останнім, що я відчувала щовечора, та першим, що отримувала щоранку. Єдине, до чого я так і не змогла пристосуватися протягом усієї великої війни, — це не відчувати його на своїй шкірі. З часом я просто почала забувати, який він, його дотик. Мені здається, саме так працює захист від втрати в організмі: ми просто забуваємо, як класно було

з людиною, і тому перестаємо настільки сумувати. Але це лише теорія про пристосування, яка особисто мені не подобається.

Десь через чотири місяці стало дуже складно. Він був уже на «передку», я безвилазно на «волонтерці». Кожен жив одним днем, одним боєм та втомою, кожен викладався на повну. У якийсь момент ми десь не впоралися, щось пропустили або не хотіли це бачити. Можливо, відсутність постійних розмов, обговорень, компромісів призвела до сильної напруги, до втрати терпимості та емпатії. Можливо, то просто організм не знав, що робити з тим усім, що впало на нього. Дратували будь-які слова або натяки на те, що він робить важку та важливу роботу, а я не ціную його жертвності. Бо я так не сприймаю вибір захищати своє життя. Я сприймаю це як складний труд, як можливість дати своїм дітям шанс жити по-чесному, хоч як пафосно це не звучало б, стати частиною сильної нації, яка вистояла у боротьбі з тиранією, або хоча б протистояла цій «біомасі», а не жертвність. Я відчувала, що він зовсім не розуміє мене, а я не хотіла розуміти його. То був період самобичування. Як жінка в тилу, я повинна була десь посунути свої почуття на задній план і підтримати його. Але чомусь загострилися всі образи, усі ті вчинки, які були не заради мене, усе те, що чекала, але так і не отримала. Не найбільш слушний час для цього, але так моя сутність боролася за своє виживання в самотності.

Багато родин так і не пережили цього стану та посипалися, наша просто отримала досвід і стала кохати за новими правилами. Я відчула всі наслідки своєї помилки «бути сильною». Це моя нетерпимість до того, що люди довго приймають рішення, роблять це не дуже якісно або просто нераціонально. Щоб цього в моєму житті було менше, я брала ці рішення у свої руки. Тож це не стільки помилка, скільки бажання якісного життя. Але у будь-якого рішення є інша сторона, яка обов'язково має побічний ефект. Моя сила зробила слабкими тих, хто звільнився від необхідності творити казку в моєму житті. Казка стала важкою ношею, вагу якої я визначила сама, але здається, переоцінила свої можливості. Точніше, коли життя було насиченим, яскравим та невпинним, усе здавалося під силу, але, коли з-під ніг вибили світ, то... Зрушити з місця воза складніше, ніж просто підштовхувати його.

Одного разу я поверталася з Донбасу до Києва потягом, який приїжджав о третій ночі, — комендантська година, транспорт не ходить, включно з таксі. Зазвичай мене це не бентежило, я люблю ходити пішки, і погода ще не була сердита. Час на дорогу десь в межах години. Мій друг - волонтер знав про моє повернення, бо повинен був віддати мені машину після ремонту. У повідомленні прочитала, що машина стоїть на вокзалі, чекає мене. Сидячи в цій машині о третій ночі, приємно було не бути «сильною та незалежною». Людина не сумнівалася в мій спроможності впоратися з даними обставинами, але дала мені можливість прийняти турботу. Саме тоді я і відчула, що маю потребу в такій собі. Питання: «Чи не занадто пізно?».

На п'ятий місяць повномасштабного вторгнення я побачила, що війна почала закінчуватися для тих, хто не тут і кого вона не зачепила. Саме тоді мій внутрішній воїн почав скиглити та наполягати, щоб його почули та використали. Не можу сказати, що це було продумано, але готова я була точно.

Якось до нас на центр зайшов хлопець, якому ми допомагали. Слово за слово, і він сказав, що переходить із ТрО в інший підрозділ.

— Візьми мене, — уже на виході сказала я.

— Немає питань, скидай документи, — відповів він після телефонного дзвінка комусь.

Наступного дня я вже була зазначена в штабі ССО на якійсь незрозумілій мені посаді. Одна з проблем у структурі, в якій ми повинні жити 24/7/365, — це те, що ти не там, де можеш, а там, де є дірка. Тобто тебе заводять на будь-яку посаду, яка вільна на даний час. Звісно, були винятки, коли командири знайомилися з новоприбулими та цікавилися їхніми можливостями та вміннями, але це точно не на системному рівні. Мені пофортунило, комбат забажав знайомства.

— Ким ви себе бачите, Тетяно?

— Снайпером.

— Чому ви вважаєте, що ви це зможете? — як виявилось, він був снайпером, навіть двічі ставав чемпіоном ЗСУ зі снайпінгу.

— Я витривала, наполеглива та знаюся на математиці.

— Чому ви вирішили бути тут, ви ж жінка? — як часто я потім чула це питання.

— Бо я зі Слов'янська! — не знаю, звідки взялася ця відповідь, але саме так я потім весь час відповідала на подібні питання. Відповідь його повністю влаштувала.

У той самий момент я подумала, що завтра мені дадуть велику гвинтівку і процес піде як по маслу: швидко та якісно. Наступного дня підійшов Ювелір, чоловік із сивою бородою, розумним поглядом та природним захистом попереду (кажуть, двадцять сантиметрів жиру замінюють бронеплиту). Згодом ця людина буде однією з тих, які будуть важливі та чесні.

— Збирайся.

— Куди та як?

— На полігон, мене ЄЕ* (так я буду називати свого комбата) попросив подивитися на те, що ти вмієш.

Що я могла вміти?! Так, я була на полігоні з хлопцями, навіть лежала за снайперкою, але то все було як розважальна програма, без елементів навчального процесу. Досі не розумію, чому вони вважали, що я повинна щось уміти. Мабуть, занадто впевнена я була при розмові з комбатом, тож тепер треба тримати марку. А це, я вам скажу, нелегко в армії, коли ти жінка. Приїхали ми на полігон, Ювелір дав мені свою гвинтівку.

— Лягай та стрілай.

— Ви мені нічого не розповісте?

— Ні, я просто буду дивитися.

— Підстава, — пожартувала я.

Далі пішла фантазія на тему, як лягати, як дивитися, як побачити ціль, щоб не було «залунення», як правильно натиснути на курок, тоді для мене це був саме курок, а не спусковий гачок. І все це під пильним поглядом оцінювача, якого я бачила другий день і поняття не мала, «хто є хто».

Трішки про «залунення». Коли ти дивишся в приціл, то треба витримати правильну відстань та висоту. Для цього існує регулювання «підщічника» вгору-вниз, можливість змістити приціл по планці вперед-назад, або змінити відстань регулюванням прикладу. Щоб не шукати правильну картину, ці положення фіксуються, що дає можливість швидкої підготовки до роботи. У погано відрегульованій гвинтівці з'являється темна сторона у зображенні, це як неповний місяць: частина чорна, а частина світла. Стріляти можна тільки при «повному місяці».

Коли я відстріляла норму, Ювелір зібрав гвинтівку та речі, сів у машину і ми поїхали. Я все чекала, коли він щось скаже, але він мовчав, тоді я пішла в наступ.

— І що скажете?

— Підійде, — коротко та без емоцій відповів він.

Це все, що я з нього витягла. Але потім дізналася, що комбату він сказав набагато більше, після чого комбат вирішив, що з мене щось вийде. Гвинтівку мені не дали, посаду залишили. Ціль я мала. Почала читати та дивитися все, що можна про снайпінг, задавати купу питань та шукати собі гвинтівку.

Першою гвинтівкою, яка могла стати моєю, була особиста зброя гарної людини. Сергій загинув під Соледаром. Він був шульгою, то я не ризикнула, та й відчуття були дивні. Тоді я ще не вміла не звикати до друзів та спустошено сприймати смерті гідних людей.

Сергій був професіоналом, мав усе, щоб вижити, але, як каже один мій побратим, «снаряду пофіг, який ти класний». За день до загибелі йому дзвонила донька:

— Тату, може, тобі щось треба? Ти тільки скажи, ми одразу знайдемо.

— Ні, доню, дякую, усе в мене є. Єдине, дивлячись на останні події, думаю купити собі захист для шиї, для штурмів не дуже зручно, але шия є шия.

Через день уламок прилетів йому в шию... Через 10 хвилин його не стало. Кажуть, не можна підказувати смерті, як до себе підібратися. Смерть — то жінка, яка має гарний смак та вміє скористатися слабкістю людини. Всесвіт — він майже ідеальний, але й дуже дивний.

Перший листопад повномасштабки. Мене відправили майже додому, у Краматорськ, де жили наші снайпери. Тобто, було до кого причепитися з усіма тими питаннями, які виникали постійно. Один із них, а саме П*, з'єднав мене з дуже крутим «високоточником» (людина, яка професійно займається високоточною стрільбою). У нього я купила свій перший «агрегат». Через два тижні після цього П* загинув: відійшов на пару метрів від машини в туалет і підірвався на міні. Про це я дізналася вже у Павлограді, куди мене відправили для неофіційного навчання.

Коли я кажу «неофіційного», це означає, що ні зброї, ні набойів, ні папірця, який би підтверджував, що ти не «їжак», нічого не буде. Буде лише офіцер, який має стосунок до снайперської зброї, та шикарний полігон, на який ми будемо, звичайно, їздити на своїх машинах, своїм коштом. І це вже великий бонус. Другим великим бонусом був Ювелір, який мав непоганий запас патронів 308-го калібру і взагалі був дуже відкритою та досвідченою людиною. Третім бонусом був командир полігону, досвідчений стрілець, зі своєю гвинтівкою. Він створював усі умови, щоб нам допомогти: «гонги», час, навіть на нічних стрільбах освітленням «гонгів» були фари його машини. Книги, Ювелір, підказки командира полігону, кількісний настріль, але не якісний, подразник у вигляді офіцера — це ті краплинки, які формували в мені навички професії снайпера.

Усе сильно змінилося у січні, після двох подій. Нам привезли 15 хлопців, яких ми повинні були навчити снайпінгу, і заїхала снайперська пара, яка мала колосальний досвід, але трішки не знайшла спільну мову з командиром, тож просто чекали переведення. І те, що це відбулося одночасно, було просто «бінго».

Хлопці майже всі були просто нульові та мали справжній калейдоскоп у своєму озброєнні. Тож мені довелося за два тижні розібратися з такою кількістю гвинтівок і прицілів, їх специфікою та нюансами, щоб хоч якось їм допомогти, що прямо «вау». І тут нас врятувала ця пара К* та М*. Вони були дуже відкриті й готові відповісти на будь-яку нашу потребу, на відміну від нашого офіцера, який майже нічого не пояснював і не був зацікавлений у нашому розвитку. Ми були йому тягарем, або він просто не знав, що з нами робити.

Забігаючи наперед, скажу, що під час цього навчального процесу ми посварилися, він повівся некоректно, а я гордо покинула полігон. Коли ми випустили хлопців і змогли трішки видихнути, офіцер запросив нас на маленькі «посиденьки», де навіть сказав тост за примирення. Це був єдиний вчинок, який викликав у мене повагу до нього. Але, як виявилось, пити він не вмів. Десь через пару годин він схопив свій пістолет, загнав патрон у ствол, приставив собі до голови та запропонував декому вистрілити.

— Стрілай, — казав він, тримаючи руку хлопця.

— Ти чого?! — навіть не усвідомлюючи, що відбувається, казав хлопець.

— Думаєш, я боюся? Натискай!

— Я не хочу цього робити.

— Я не боюся. Стріляй.

Я пропустила початок цього спектаклю і не знала, що спонукало людину приставити заряджену зброю собі до чола та тримати чужу нетверезу руку на спусковому гачку. Думаю, що щось цей офіцер намагався довести сам собі. Мені складно уявити, що могло б відбутися від одного неправильного руху, але, на щастя, ми його якось заспокоїли та швидко розбіглися по своїх кімнатах. Більше про нього не буду, бо спогади не дуже, а він улітку 2023-го загинув під Херсоном під час форсування Дніпра. Це була єдина людина у цьому підрозділі, з якою було дуже складно. У цілому, хлопці були класні.

Саме в цьому підрозділі я зустріла «гурток», з яким точно не хотілося розбігатися. Дуже освічені, свідомі та відповідальні люди, зрілі чоловіки. Вечорами ми грали у різні настільні ігри, спілкувалися на цікаві теми, ділилися досвідом, влаштовували кінотеатри через проєктор. Легке та насичене спілкування давало можливість відчувати життя. Але війна, вона ще та «сука», яка, неодмінно, про себе нагадувала.

Нас у «гуртку» було шестеро, але одного дня загинув Патрік. Людина, яка мала трьох дітей та не так давно поховала свою дружину. Його ховали поруч із коханою. Тоді я побачила, як він кохав свою жінку, бо таких пам'ятників на могилі я ще не бачила (хоча добре знайома з красою Личаківського кладовища). Там були кам'яні книжкові полиці, з розкритими сторінками, де можна було прочитати красиві та глибокі вислови. Усе так чуттєво та з душею. Відчувалася турбота про пам'ять та повага до цінностей. На жаль, діти залишилися сиротами.

Були й своєрідні, яким уже за тридцять, а в житті вони орієнтувалися гірше за мого 17-річного сина, бо не могли розібратися, як доїхати з точки А в точку В, настільки, що мені довелося вночі їхати з лівого берега Києва на правий на бусі (перший раз сіла за руль буса), щоб їх «врятувати». На відміну від таких чоловіків, мій син із трьома друзями свого віку, без дорослих, чотири дні добирався до Нідерландів. Усе, що я могла зробити, —